

Praca socjalna w perspektywie polityki społecznej, red. J. Mazur OSPPE, K. Wojtanowicz, B. Sordyl-Lipnicka, Kraków 2023, s. 187–200 (Praca Socjalna w Teorii i Działaniu, 6).

 <https://doi.org/10.15633/9788363241612.11>

Bartosz Łukaszewski

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-1871-412X>

Metody readaptacji młodzieży zagrożonej marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Perspektywa empiryczna

Abstract

Following article is focused on the analysis of the methods of youth's at risk of social exclusion readaptation. In this context in the range of identifying the risky and protective factors there were used the theories such as emerging adulthood, general strain theory (GST) and the resilience category. The empirical layer was based on the results of research carried on the premises of the Youth Club "Alternatywa", protective-specialistic day care facility. In this light there were used the survey questionnaires which were the base of correlative, inter-variables analysis (statistically significant also), content analysis of the open questions in the questionnaires and the SWOT analysis scheme.

Keywords: youth, social exclusion, readaptation, day care facilities, empirical study

W rzeczywistości ponowoczesnej, zwanej także płynną nowoczesnością, analiza zjawisk pozanormatywnych zachowań i postaw pozostających na granicy norm społecznych bądź też sprzecznych z normami społecznymi, wykraczających poza konformistyczny schemat adaptacji do życia społecznego, ma wielowymiarową strukturę. Jürgen Habermas podkreślił fakt pojawiania się subkultur, grup pozostających poza tzw. mainstreamem kulturowym, „szczególnie wrażliwych na uelastycznienie i upłynnienie stosunków społecznych oraz znanych im do tej pory okoliczności życiowych, w tym na dysonanse społeczno-poznawcze, których źródłem są procesy migracyjne i rosnący pluralizm kulturowy”¹. Niemiecki socjolog wskazał także, że „szczególnie niepokojące jest przyspieszenie zmian technologicznych – słowami kluczowymi są tu cyfryzacja życia codziennego i świata pracy”². Zależności te są dostrzegalne szczególnie przy analizie funkcjonowania współczesnej młodzieży, a zatem kategorii społecznej nieodzownie stanowiącej fundament rozwoju społeczeństwa w perspektywie długofalowej. Kształtowanie zaawansowanej świadomości społecznej dzisiejszej młodzieży stanowi wszakże warunek sine qua non funkcjonalnej reprodukcji wzorów kulturowych w ujęciu międzypokoleniowym.

Czynniki ryzyka określane jako konwencjonalne, opisywane szeroko w literaturze przedmiotu, takie jak m.in.: dezintegracja rodziny, ograniczona forma procesu transmisji wartości w rodzinie, dysfunkcje w zakresie otoczenia społecznego, wpływ grupy rówieśniczej, problemy interakcyjne w środowisku szkolnym (szczególnie w relacjach pomiędzy uczniami a nauczycielami), mogą determinować akomodacyjne trudności w zakresie społeczno-emocjonalnego funkcjonowania młodzieży. Wejście z poziomu mikro- i mezostrukturalnego na poziom makrostrukturalny umożliwia identyfikację systemowo-instytucjonalnych determinacji w zakresie chaosu i kryzysu tożsamościowego adolescentów³. Zachowania ryzykowne stanowiące następstwo owego kryzysu, szczególnie te związane ze stosowaniem substancji psychoaktywnych, ale również te zogniskowane wokół kompulsywnego powtarzania danych czynności, mogą prowadzić do uzależnienia (w tym uzależnienia behawioralnego), a następnie nieprzystosowania społecznego, co otwiera pole marginalizacji i społecznej ekskluzji. Zmiennych niezależnych możemy w tym kontekście poszukiwać zarówno na polu szeroko pojętego zgettoizowanego pochodzenia społecznego, jak i w zakresie determinacyjnego charakteru poszczególnych

1 J. Habermas, *Uniwersalizm moralny w czasach regresu politycznego*. Jürgen Habermas o współczesności i dziele życia, „Władza Sądzenia” 2020, nr 19, s. 16–17.

2 *Uniwersalizm moralny w czasach...*, dz. cyt.

3 Por. J. Baniak, *Między buntem a potrzebą akceptacji i zrozumienia. Świadomość religijna i moralna a kryzys tożsamości osobowej młodzieży gimnazjalnej*, Kraków 2008, s. 28.

przekazów przynależnych do tzw. kultury masowej o konsumpcyjnym nachyleniu. Obecnie szczególnie wzrasta rola wszelkich zwirtualizowanych elementów stylu życia. W wielu przypadkach dwa wskazane bloki predyktorów mogą stanowić jedynie punkty orientacyjne, a trajektoria biografii jednostki wykluczonej w okresie dorastania obejmuje zarówno problemy interakcyjne, dysfunkcje socjalizacyjno-wychowawcze, jak i wpływ emanacji umasowionej kultury czy też dominującej doktryny ekonomicznej nastawionej na maksymalizację zysku. Ów stan rzeczy zdecydowanie utrudnia podejmowanie adekwatnych działań będących w zamierzeniu odpowiedzią na identyfikowane problemy. Stąd też ewaluacja dotychczasowych i ewentualne tworzenie nowych metod readaptacji młodzieży zagrożonej marginalizacją i wykluczeniem społecznym jest sporym wyzwaniem dla tzw. polityki publicznej⁴ i wszelkich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej⁵, szczególnie w świetle społecznych następstw pandemii choroby covid-19 wywoływanej przez wirusa SARS-CoV-2⁶.

Wyłaniająca się dorosłość, napięcie i rezyliencja

Funkcjonowanie współczesnej młodzieży w sytuacji dynamicznych zmian społecznych, przemodelowujących w związku z zakresem oddziaływania wzorce egzystencjalne, opisywane jest w kontekście wielu koncepcji teoretycznych. Za jedną z najbardziej adekwatnych należy uznać teorię „wyłaniającej się dorosłości” Jeffreya Arnetta⁷. Zdaniem powyższego autora procesy determinujące poszukiwania, których deklaracyjny cel stanowi osiągnięcie szeroko

4 Kategoria polityki publicznej koresponduje z teorią działań społecznych celowo- i wartościowo-racjonalnych autorstwa Webera. Zob. M. Weber, *Pojęcie działania społecznego*, w: *Sociologia. Lektury*, red. P. Sztompka, M. Kucia, Znak, Kraków 2009, s. 59. Na temat koncepcji polityki publicznej zob. m.in. H. Lasswell, *A Preview of Policy Sciences*, New York 1971, s. 1–13; A. Zybala, *Polityki Publiczne*, Warszawa 2012, s. 3; R. Szarfenberg, *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*, „Studia z Polityki Publicznej” 2016, nr 9, s. 45–75, <https://doi.org/10.3319/KSzPP.2016.1.1>; *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, red. J. Kwaśniewski, Warszawa 2018, s. 7–61, 169–228.

5 W tym szczególnie powiatowych centrów pomocy rodzinie, ośrodków pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków wsparcia, ośrodków interwencji kryzysowej. Na temat wszystkich jednostek działających na mocy ustawy zob. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Instytucje Pomocy Społecznej*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/instytucje-pomocy-spoecznej> (dostęp: 30.03.2021).

6 Zob. J. Mock, *Pandemiczna trauma*, „Scientific American” 2020, vol. 6(322), s. 36–37, <https://doi.org/10.1038/scientificamericano620-36>.

7 J. Arnett, *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*, „American Psychologist” 2000, nr 55(5), s. 469–480, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.

pojętej dorosłości, związane są z luką lub też niespójnością tożsamościową. Główne czynniki wpływu w tym kontekście to: brak stabilności, skupienie uwagi na sobie, poczucie bycia „pomiędzy”, poczucie posiadania wielu możliwości (jednakowo atrakcyjnych) – brak umiejętności podjęcia decyzji.

Adoleścenci głęboko internalizujący powyższe odczucia partycypują w życiu społecznym jako tzw. młodzi dorośli (ang. *young adults, kidults, adulescents*). Mało czytelne, a czasami wręcz niejednoznaczne, stały się kryteria oddzielenia dorosłych od ludzi młodych. Moment w którym człowiek staje się „dorosłym” jest trudny do wyznaczenia, a przedział wiekowy dla doświadczających zmian charakterystycznych dla tego etapu rozszerza się i obejmuje roczniki od 15. do nawet 40. roku życia. Zmiany na rynku pracy, rosnące zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów, wzrost konkurencyjności w kontekście upowszechnienia edukacji i zmian demograficznych to procesy, które otworzyły przed młodymi ludźmi wielość możliwości wyboru własnej ścieżki rozwoju i kreowania własnego życia. Możliwości te są jednak immanentnie związane z intensyfikacją zagrożeń społecznych i narastającą niepewnością⁸.

Jolanta Grotowska-Leder stwierdziła⁹, że realizowany w modernistycznym społeczeństwie cykl życia zorganizowany wokół pracy zawodowej, w którym linearnie następowały: edukacja, praca zawodowa, usamodzielnienie ekonomiczne, małżeństwo i rodzicielstwo, jest dziś wypierany przez nowy model nacechowany destandardyzacją, dezinstytucjonalizacją i dechronologizacją. Ścieżki życiowe na etapie przechodzenia od młodości do dorosłości stają się coraz bardziej różnorodne, ale zarazem niepewne i nieprzewidywalne. Co interesujące, wyznaczniki egzystencjalne i rozwojowe horyzonty poznawcze młodych jednostek są skorelowane ze zróżnicowaniem klasowym. Młodzi ludzie z niższych klas społecznych utożsamiają dorosłość głównie z obiektywnymi markerami – ze znalezieniem pracy i założeniem rodziny. Z kolei młodzi o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, w szczególności z większych ośrodków miejskich, skłaniają się do definiowania dorosłości jako fenomenu wielowymiarowego, w tym podkreślania czynników psychologicznych, samo-realizacji (również na podstawie wskaźników subiektywnych). Młody człowiek staje jednak przed dwojakim ryzykiem – z jednej strony deficyt możliwości nie wychodzi naprzeciw ambicji kształtowania własnej tożsamości zgodnie z własnymi oczekiwaniami (niższe klasy), z drugiej strony nadmiar możliwo-

8 Zob. M. Recalcati, *Le nuove melanconie. Destini del desiderio nel tempo ipermoderno*, Milano 2019, s. 1–42.

9 Zob. J. Grotowska-Leder, *Osiąganie dorosłości i młodzi dorośli jako kategorie analiz socjologicznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, nr 4, t. 15, s. 6–12, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.4.01>.

ści może prowadzić do dezorientacji i tymczasowości wybranej tożsamości (wyższe klasy). „Dodatkowy problem z samookreśleniem w dobie płynnej nowoczesności to posiadanie zbyt dużej liczby wyborów w kształtowaniu obrazu samej/go siebie, gdy wszystkie wybory wydają się jednakowo atrakcyjne”¹⁰.

Umiejętności akomodacyjne w obliczu sytuacji kryzysowych są zogniskowane wokół kompensacji napięcia wywoływanego nagłymi zmianami¹¹, co wpływa na zwiększenie potencjału rezyliencji, uwzględniającego „plastyczność umysłu” i odporność na działanie czynników ryzyka¹². Rezyliencja, zdaniem Haralda Welzera, jest cechą indywidualną pomagającą człowiekowi „radzić sobie, kiedy spotykają go duże albo małe katastrofy [...] albo też społeczną, kiedy wspólnoty muszą poradzić sobie ze skutkami katastrof”¹³. Należy nadmienić, że w wielu aspektach pandemia choroby covid-19 nosi znamiona sytuacji katastroficznej¹⁴, a poszczególne fazy obostrzeń sanitarnych, na czele z tzw. społeczną kwarantanną, miały wymiar quasi-apokaliptyczny szczególnie dla młodzieży podlegającej oddziaływaniu kultury masowej.

Marginalizacja, wykluczenie społeczne, readaptacja

Analizując zjawisko i jego emanacje, a także samo pojęcie społecznej ekskluzji warto odwołać się do zakresu pola semantycznego owego terminu¹⁵. W tym kontekście wyróżnić możemy m.in. następujące konotacje: margines, ubocze, etykieta (stygmata).

W związku z powyższym należy stwierdzić, że etiologia wykluczenia winna obejmować zarówno czynniki egzogenne, jak i endogenne, co dostrzegalne

10 M. Urbaniak, *Gorzki posmak płynnej nowoczesności. Wybrane zagadnienia z filozofii społecznej Zygmunta Baumana*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2014, nr 4(42), s. 5–27. Cyt. za: I. Kudlińska-Chróścicka, *Stawanie się osobą dorosłą w czasach płynnej nowoczesności w doświadczeniu wielkomięjskich młodych dorosłych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, nr 4, t. 15, s. 41, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.4.03>.

11 Zob. R. Agnew, H. Raskin-White, *An empirical test of general strain theory*, „Criminology” 1992, vol. 30, s. 475–500, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01113.x>.

12 H. Welzer, *Samodzielne myślenie*, Słupsk 2016, s. 251–264.

13 *Samodzielne myślenie*, dz. cyt.

14 *Pandemiczna trauma*, dz. cyt.

15 Na temat kategorii pola semantycznego zob. m.in. K. Polański, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999, s. 444; R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2012, s. 362; R. Robin, *Badanie pól semantycznych. Doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint Cloud*, w: *Język i społeczeństwo*, red. M. Głowiński, Warszawa 1980, s. 205–282; E. Finegan, *Language: Its Structure and Use*, Boston 2011, s. 136–137.

jest w głównych eksplikacjach pojęciowych. Kazimierz Frieske zdefiniował wykluczenie jako „alienację, niedostateczny udział jednostek lub grup w społeczeństwie jako całości, w głównych obszarach jego funkcjonowania, wynikający z cech społecznych jednostek, w tym również pochodzenia etnicznego, rasowego”¹⁶. Wspomniane cechy społeczne jednostek i grup związane są immanentnie z ich społecznym pochodzeniem, determinującym zachowania i postawy cechujące się dominacją zgettoizowanej świadomości. Potrzeba kształtowania prorozwojowego ładu społecznego w odniesieniu do poszczególnych społeczności lokalnych może być wypełniania jedynie w przypadku podejmowania działań readaptacyjnych w stosunku do jednostek i grup uprzednio naznaczonych i ekskludowanych. Zaniechanie owych działań prowadzi do erozji więzi społecznych, separacji społeczno-przestrzennej i gettoizacji danego terenu, natomiast skuteczne programy readaptacyjne stanowią podstawę zaawansowanej społecznej reintegracji¹⁷.

Analiza dostępnych w literaturze przedmiotu ujęć definicyjnych readaptacji umożliwi dokonanie syntezy eksplanacyjnej i skonstatowanie, że jest to proces, którego istotę stanowi ponowne przystosowanie się do samodzielnego życia w społeczeństwie obowiązujących w nim standardów społecznych, to efekt poprawnej resocjalizacji realizujący się w konkretnej społeczności lokalnej¹⁸. Readaptacja społeczna jest warunkiem powrotu do zaawansowanej partycypacji społecznej osób, które doświadczyły socjalizacyjnych dysfunkcji bądź też straciły nabyte umiejętności przystosowawcze w wyniku kryzysowych sytuacji egzystencjalnych¹⁹.

16 K. Frieske, *Społeczne wykluczenie: o nicowaniu pojęć*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania. Metody. Wyniki*, red. S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska, Warszawa 2005, s. 55–62. Por. P. Broda-Wysocki, *Wykluczenie i inkluzja społeczna. Paradygmaty i próby definicji*, Warszawa 2012, s. 36.

17 Na temat typów i metod reintegracji społecznej zob. R. Szarfenberg, *Reintegracja społeczna w spółdzielczości socjalnej: pojęcia i pomiar. Ekspertyza*, Warszawa 2015, s. 2–14.

18 Zob. R. Deka, *Readaptacja społeczna skazanych jako jeden z warunków bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, w: *Wielowymiarowość profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej. Tradycja współczesność i perspektywy inicjatyw probacyjnych*, red. P. Frąckowiak, M. Szykut, Toruń 2017, s. 136–138; A. Dąbrowska, *Readaptacja społeczna osób wykołejonych przestępczo w kontekście stosowania alternatywnych form wsparcia na przykładzie programu „Teatr, mama i ja”*, w: *Horyzonty pedagogiki resocjalizacyjnej. Księga Jubileuszowa Profesora Wiesława Ambrozika*, red. A. Barczykowska, M. Muskała, Poznań 2017, s. 517–519.

19 K. Biel, *Determinanty readaptacji społecznej w narracjach byłych skazanych z Centrum Integracji „Pro Domo” w Krakowie*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2018, nr 1, t. 21, s. 160, <https://doi.org/10.12775/SPI.2018.1.007>. Podejmowanie działań readaptacyjnych wymaga umiejętności łączenia sprofesjonalizowanej struktury interakcyjnej z szeroko pojętym współczynnikiem humanistycznym – zob. J. Mazur, *Pomiędzy profesjonalizmem a logiką daru*, w: *Praca socjalna jako profesja i dar*, red. J. Mazur, Lublin–Kraków 2011, s. 7–17.

Perspektywa empiryczna

Empiryczna warstwa niniejszego artykułu skupiona jest wokół rezultatów projektu badawczego: Relacje z otoczeniem – znaczenia, symbole, wartości – czynniki rozwoju i ryzyka na przykładzie podopiecznych Fundacji „Naszym Dzieciom”, realizowanego w latach 2010–2019, którego celem o charakterze ewaluacyjnym była weryfikacja efektywności poszczególnych elementów oddziaływania profilaktycznego i prorozwojowego. Badaną próbę stanowili podopieczni Klubu Młodzieżowego „Alternatywa” (dzieci i młodzież w wieku 13–24 lata), opiekuńczo-specjalistycznej placówki wsparcia dziennego działającej na terenie dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy (osiedle Jelonki), prowadzonej przez ww. organizację pozarządową. W ramach projektu w celu dywersyfikacji specyfiki pozyskiwanych danych wyróżniono dwa komponenty badawcze:

- komponent ilościowy – 170 kwestionariuszy ankiet indywidualnych *face to face*;
- komponent jakościowy – 5 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) – 52 osoby, i jakościowa analiza treści – 613 utworów.

Powyższą bazę analityczną uzupełniono pojedynczymi wywiadami indywidualnymi-pogłębionymi (IDI), a także narracyjno-biograficznymi z jednostkami stanowiącymi wzory osobowe w zakresie funkcjonalnej readaptacji, przy wykorzystaniu metody rozszerzonych przypadków²⁰.

Analiza ewaluacji poszczególnych metod oddziaływania odnosi się zatem do doświadczeń placówki wsparcia dziennego o charakterze opiekuńczo-specjalistycznym²¹, rozwijającej programy włączające z zaawansowanymi liczebnie grupami młodzieży, a także zindywidualizowaną readaptację opartą na wszelakich prorozwojowych aktywnościach. Wykorzystywane w Klubie Młodzieżowym „Alternatywa” metody i zasady pracy obejmują²²: pracę w oparciu o mocne strony uczestnika i niwelowanie słabych stron (SWOT), aktywizację, pracę z grupą, konsultacje indywidualne, pracę w zakresie danych projektów, trening, kontrakt – umowę uczestnictwa, dobrowolność uczestnictwa, podmiotowe traktowanie uczestników, partnerstwo w dialogu i działaniach (pro-

20 E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 320–321.

21 Na temat tego typu placówek zob. S. Bobrowski i in., *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego na terenie Miasta Stołecznego Warszawy. Raport z ewaluacji programowej, program szkoleń, superwizji oraz standardy programowe*, Warszawa 2013, s. 163.

22 Na temat szczegółowego zakresu działań placówki zob. B. Łukaszewski, L. Szot, M. Iżycki, *Funkcjonowanie specjalistyczno-opiekuńczych placówek wsparcia dziennego w Warszawie. Studium przypadku na przykładzie Klubu Młodzieżowego „Alternatywa” Fundacji „Naszym Dzieciom*, Pelplin 2020, s. 22–29.

wadzący jest członkiem grupy), a także bazowanie na autorytecie nieformalnym, dobrą atmosferę, zrozumienie, wysłuchanie i empatię.

W związku z ramami niniejszej publikacji zwrócono się w stronę zaakcentowania bazowych korelacji statystycznych dla weryfikacji skuteczności poszczególnych metod readaptacji²³, a także opisu i interpretacji swoich mocnych stron, zainteresowań, pasji, celów i aspiracji wyróżnianych przez podopiecznych placówki. Zostało to zawarte w bloku pytań otwartych kwestionariusza ankiety. Przyjęte zmienne i wyróżnione w ich zakresie wskaźniki odnoszą się bezpośrednio do regulaminu klubu oraz standardów funkcjonowania opiekuńczo-specjalistycznych placówek wsparcia dziennego w Warszawie²⁴.

Tabela 1. Korelacje ewaluacyjne

X	Y	r-Pearsona
Aktywność	Kreatywność	0,51
Aktywność	Pomocność w stosunku do innych	0,49 ²⁵
Kreatywność	Pomocność w stosunku do innych	0,44 ²⁶
Pomocność w stosunku do innych	Nauka, cele, aspiracje	0,31 ²⁷

Powyższa tabela zawiera wartości czterech korelacji pomiędzy zmiennymi szczególnie ważnymi dla ewaluacji podejmowanych działań. Zwraca uwagę wysokie współwystępowanie aktywności i kreatywności – 0,51. Można zatem założyć, że uruchomienie aktywności jednostki jest w pewnym stopniu czynnikiem determinującym jej kreatywną postawę. Analizowana korelacja jest statystycznie nieistotna, a zatem wymaga dalszego pogłębienia w postaci wyróżnienia innych zmiennych współwystępujących²⁸. Aktywność i kreatywność korelują z pomocnością w stosunku do innych (odpowiednio $r = 0,49$ oraz $r = 0,44$). Obie korelacje są istotne statystycznie, a zatem – z minimum 95% prawdopodobieństwem – aktywność i kreatywność w 49% i 44% przypadków współwystępują ze zwiększeniem poziomu pomocności w stosunku do innych. Pomocność w stosunku do innych wpływa zaś na progresję po-

23 Analizy korelacyjne stanowią kwantytatywny fundament procesu badawczego, możliwy do uzupełnienia przy pomocy metod kwalitatywnych. Tego typu logikę metod mieszanych zastosowano w ramach analizowanego projektu badawczego.

24 *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego...*, dz. cyt.

25 Korelacja istotna statystycznie, $\alpha = 0,05$.

26 Korelacja istotna statystycznie, $\alpha = 0,05$.

27 Korelacja istotna statystycznie, $\alpha = 0,05$.

28 Tzw. analiza czynnikowa.

ziomu nauki, celów i aspiracji, zwiększając świadomość społeczną członków badanej grupy.

Mocne strony

Mocne strony wskazywane w relacjach z otoczeniem korespondują z rezultatami ilościowego komponentu badania w odniesieniu do wyróżnionych i zinterpretowanych korelacji. W wypowiedziach badanych, jako mocne strony w relacjach z otoczeniem, dominują cechy odnoszące się głównie do wartości etyczno-moralnych: pomocność, szczerłość, wrażliwość (w tym umiejętność słuchania drugiej osoby), uczciwość, kreatywność, odpowiedzialność (w tym „zdrowy rozsądek”, „nauka na błędach”).

Co ważne, aż 33% respondentów nie potrafiło wskazać swoich mocnych stron bądź też twierdziło, że takowych nie posiada. Deklaracja zaniżonej samooceny towarzyszyła wspomnianym trudnościom jedynie w przypadku dwóch osób, u pozostałej części próby badawczej, deklarującej nieumiejętność wskazania bądź też brak mocnych stron, dominowało wyparcie.

Zainteresowanie i pasje

Wśród zainteresowań deklarowanych przez respondentów przeważają: sport (piłka nożna, siatkówka, sporty walki, streetworkout, parkour), muzyka (głównie muzyka rap, a także muzyka gitarowa), taniec, zainteresowania plastyczne (w tym street art), motoryzacja i gry komputerowe.

Deklarowane zainteresowania i pasje kontrastują z czasem wolnym w szkole, przeznaczanym jedynie na rozmowy z kolegami i koleżankami, a także czasem pozalekcyjnym, w tym ofertą zajęć pozalekcyjnych, z której nie korzysta 34% badanych. Jedynie 11% badanych rozwija w szkole zainteresowania sportowe, reszta zajęć pozalekcyjnych to przede wszystkim zajęcia wyrównawcze, sporadycznie kółka zainteresowań skupione wokół danych przedmiotów. Szkoła, jako instytucja wychowania celowego, nie zapewnia rozwoju zainteresowań muzycznych w ramach oferty pozalekcyjnej. Możliwość rozwijania muzycznych pasji w szkole zadeklarował jedynie jeden respondent.

Nauka, cele, aspiracje

Najbliższe cele, o których informują respondenci, w 32% związane są z poprawą ocen, uzyskaniem promocji do kolejnej klasy lub rozwijaniem zainteresowań i pasji. W tym miejscu warto przytoczyć następujące wypowiedzi: „chcę nagrać jak najwięcej utworów”²⁹, „chcę zdać do następnej klasy, robić graffiti i nagrywać”³⁰, „chcę zaśpiewać piosenkę na forum klasy”³¹, „chcę osiągnąć sukces w sportach walki”³². W czterech przypadkach indagowani nie potrafili sformułować nawet najbliższych i najprostszych celów. 25% badanych nie potrafiło sformułować celów długofalowych, co świadczy o występowaniu poważnych problemów na polu myślenia perspektywicznego, szeroko pojętej refleksyjności. Deklarowane aspiracje dotyczą w większości osiągnięcia awansu edukacyjnego (w zależności od wieku – liceum, technikum, studia wyższe), a także profesjonalizacji analizowanych już w poprzednim punkcie zainteresowań i pasji (59%). We wspomnianych wypowiedziach przeważa podejście materialistyczne, co najlepiej obrazuje poniższy cytat – „celem jest to, żeby nie skończyć na śmietniku”³³. Szczególnie badani z rodzin dysfunkcyjnych podkreślają chęć założenia rodziny, odczucia rodzinnej stabilizacji lub też po prostu „posiadania rodziny”³⁴ (16%).

Wnioski

Zaprezentowane rezultaty badań wskazują na skuteczność rozwijania solidarności grupowej, a także progresji indywidualnych zainteresowań i pasji w kierunku ich profesjonalizacji. Powyższa tendencja nabiera szczególnego znaczenia w przypadku exemplum, jakie stanowi rozwój społeczno-osobowościowy liderów socjometrycznych (obecnie wolontariuszy w Klubie Młodzieżowym „Alternatywa” i studentów), którzy po zniwelowaniu oddziaływania czynników ryzyka zinternalizowali wartości prospołeczne i ugruntowali postawę prorozwojową zgodnie z następującymi cytatami utworów muzycznych zrealizowanych w studiu placówki: „nie chcę siedzieć w miejscu, do celu chcę bieć, mam ‘Alternatywę’, która wspiera mnie [...], ambicji nie blokuj, sukces

29 Kobieta, lat 18.

30 Mężczyzna, lat 16.

31 Kobieta, lat 16.

32 Mężczyzna, lat 18.

33 Mężczyzna, lat 16.

34 Mężczyzna, lat 17.

jest w zasięgu wzroku”³⁵, „myśl – miej własny plan na projekty, ćwicz – to przynosi efekty [...], czuć – nie być obojętnym na krzywdę”³⁶, „to ja – jak ptak pnę się ku górze, to ja – snów mam mnóstwo, a nie chciałam w ogóle”³⁷.

Wniosku dotyczącego trafności prorozwojowych metod readaptacyjnych w związku z ograniczonym terenem eksploracji badawczych nie należy traktować jako holistycznego³⁸. Niezależnie od owego faktu przedstawione dane mogą stanowić asumpt do realizacji kolejnych projektów badawczych zorientowanych na poszukiwanie możliwie najbardziej adekwatnych metod pracy z młodzieżą zagrożoną marginalizacją i wykluczeniem społecznym. „Nie jutro, ale teraz, bo tam, gdzie jest wasz skarb, tam będzie również wasze serce”³⁹.

Bibliografia

- Agnew R., Raskin-White H., *An empirical test of general strain theory*, „Criminology” 1992, vol. 30, s. 475–500, <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01113.x>.
- Arnett J., *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*, „American Psychologist” 2000, vol. 55(5), s. 469–480, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.
- Baniak J., *Między buntem a potrzebą akceptacji i zrozumienia. Świadomość religijna i moralna a kryzys tożsamości osobowej młodzieży gimnazjalnej*, Kraków 2008.
- Biel K., *Determinanty readaptacji społecznej w narracjach byłych skazanych z Centrum Integracji „Pro Domo” w Krakowie*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2018, nr 1, t. 21, s. 159–174, <https://doi.org/10.12775/SPI.2018.1.007>.
- Bobrowski S. i in., *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego na terenie Miasta Stołecznego Warszawy. Raport z ewaluacji programowej, program szkoleń, superwizji oraz standardy programowe*, Warszawa 2013.
- Broda-Wysocki P., *Wykluczenie i inkluzja społeczna. Paradygmaty i próby definicji*, Warszawa 2012.

35 Studio Projekt – „Uliczna Pasja”.

36 Eris – „Nowe Życie (Myśl)”.

37 Asia – „Jak Ptak”.

38 Ów wniosek winien stanowić jeden z elementów generalizacji rezultatów badań na polu analizowanej grupy, a także grup socjodemograficznie symilarnych.

39 Fragment homilii papieża Franciszka podczas Świątowych Dni Młodzieży w Panamie w 2019 roku, por. *Franciszek do młodych: nie jesteście przyszłością, ale Bożym teraz*, „Vatican News”, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-01/papiez-franciszek-panama-sdm-2019-homilia-niedziela.html> (dostęp: 31.03.2021).

- Dąbrowska A., *Readaptacja społeczna osób wykołejonych przestępczo w kontekście stosowania alternatywnych form wsparcia na przykładzie programu „Teatr, mama i ja”*, w: *Horyzonty pedagogiki resocjalizacyjnej. Księga Jubileuszowa Profesora Wiesława Ambrozika*, red. A. Barczykowska, M. Muskała, Poznań 2017, s. 515–526.
- Deka R., *Readaptacja społeczna skazanych jako jeden z warunków bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, w: *Wielowymiarowość profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej. Tradycja, współczesność i perspektywy inicjatyw probacyjnych*, red. P. Frąckowiak, M. Szykut, Toruń 2017, s. 135–148.
- Finegan E., *Language: Its Structure and Use*, Boston 2011.
- Frieske K., *Społeczne wykluczenie: o nicowaniu pojęć*, w: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania. Metody. Wyniki*, red. S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska, Warszawa 2005, s. 55–62.
- Habermas J., *Uniwersalizm moralny w czasach regresu politycznego. Jürgen Habermas o współczesności i dziele życia*, tł. P. Pluciński, J. Balisz-Schmelz, „Władza Sądzenia” 2020, nr 19, s. 15–35.
- Grotowska-Leder J., *Osiąganie dorosłości i młodzi dorośli jako kategorie analiz socjologicznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, nr 4, t. 15, s. 6–12, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.4.01>.
- Kudlińska-Chróścicka I., *Stawanie się osobą dorosłą w czasach płynnej nowoczesności w doświadczeniu wielkomiejskich młodych dorosłych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, nr 4, t. 15, s. 41, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.4.03>.
- Kwaśniewski J., *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, Warszawa 2018.
- Lasswell H., *A Preview of Policy Sciences*, New York 1971.
- Mazur J., *Pomiędzy profesjonalizmem a logiką daru*, w: *Praca socjalna jako profesja i dar*, red. J. Mazur, Lublin–Kraków 2011, s. 7–17.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Instytucje Pomocy Społecznej*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/instytucje-pomocy-spoecznej> (dostęp: 30.03.2021).
- Mock J., *Pandemiczna trauma*, „Scientific American” 2020, vol. 6(322), s. 36–37, <https://doi.org/10.1038/scientificamericano620-36>.
- Łukaszewski B., Szot L., Iżycki M., *Funkcjonowanie specjalistyczno-opiekuńczych placówek wsparcia dziennego w Warszawie. Studium przypadku na przykładzie Klubu Młodzieżowego „Alternatywa” Fundacji „Naszym Dzieciom”*, Pelplin 2020.
- Polański K., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999.
- Recalcati M., *Le nuove melanconie. Destini del desiderio nel tempo ipermoderno*, Milano 2019.

- Robin R., *Badanie pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykologii Politycznej w Saint Cloud*, w: *Język i społeczeństwo*, red. M. Głowiński, Warszawa 1980, s. 205–282.
- Szarfenberg R., *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*, „*Studia z Polityki Publicznej*” 2016, nr 9, s. 45–75, <https://doi.org/10.33119/KSzPP.2016.1.1>.
- Szarfenberg R., *Reintegracja społeczna w spółdzielczości socjalnej: pojęcia i pomiar. Ekspertyza*, Warszawa 2015.
- Tokarski R., *Słownictwo jako interpretacja świata*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2012.
- Urbaniak M., *Gorzki posmak płynnej nowoczesności. Wybrane zagadnienia z filozofii społecznej Zygmunta Baumana*, „*Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*” 2014, nr 4 (42), s. 5–27.
- Franciszek do młodych: nie jesteście przyszłością, ale Bożym teraz*, „*Vatican News*”, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-01/papiez-franciszek-panama-sdm-2019-homilia-niedziela.html> (dostęp: 31.03.2021).
- Weber M., *Pojęcie działania społecznego*, w: *Socjologia. Lektury*, red. P. Sztompka, M. Kucia, Kraków 2009.
- Welzer H., *Samodzielne myślenie*, Słupsk 2016.
- Zybała A., *Polityki publiczne*, Warszawa 2012.

